

«Adjuncta hæc plenam historiæ fidem vindicant: quæ, ubi non suppetunt, probabilitate, si detur, contentos nos esse oportet. Hæc autem probabilitas ex dotibus adjunctisque scriptorum facti qualitate comparatis, juxta superius præstitutos canones, æstimari poterit. Si vero auctor affirmet se ex antiquioribus documentis aut monumentis excerptisse, quæ narrat, aut ab aliis scriptoribus, a traditione, a fama ac populari rumore accepisse, et hoc, quod affirmat, verum haberi possit, tantum meretur fidei, quantum fontes ex quibus factorum notitiam hausit. Quod si scriptor cœvæ non sit, et nullum narrationis suæ fundamentum alleget, vix poterit huic aliquando fides præstari» (1).

In æstimanda historicorum documentorum veracitate aptissimo argumento esse potest modus ipse narrationis, ut etiam notatum suo loco est, cum generatim de cujusvis humani testimonii auctoritate disputabatur.

«Restat, ut hoc loco aliquid innuamus de vi ac pondere argumenti negativi, quod ab historicorum silentio deducitur. Duo in primis casus distinguendi sunt: 1.º Si ex historicis factis cœvæ aliqui ejus mentionem faciant, aliqui de illo sileant: 2.º Si omnes cœvæ sileant, ac solummodo posteriores factum narrent.»

«In primo casu notandum est, non perinde esse factum tacere ac factum negare, nisi adjuncta accedant, quæ silentium negationi æquivalens faciant.»

Itaque considerandum 1.º an, qui tacent, facti notitiam habuerint, aut habere potuerint: 2.º an factum sit alicujus momenti, et quod memoria dignum omnibus videri debuerit: 3.º an oblivioni aut negligentia factum adscribi possit: 4.º an habuerint omnes occasionem ac motivum ea de re scribendi: videlicet an eorum scopo et consilii narratio congrueret, an materiæ junctura, atque orationis ductus eam requireret, an seu privatis seu publicis commodis opportuna acciderent. 5.º Denique, an verosimile sit, rationem iis aliquam silendi fuisse, sive metum, sive odium, sive gentis amorem, sive adulationem, sive præjudicium, et similes.

(1) Tong., loc. cit., n. 653, 654. Cfr. Liberatore, ibid. n. 193, pag. 239, seq.

«Si nulla ex his hypothesis admitti possit, multoque magis si contraria omnia obtineant, tum sane silentium negotiationis instar erit habendum. Comparandæ igitur erunt auctoritates, ut fit in conflictu testium, atque hinc iudicii normæ desumendæ. Cæterum si utriusque gravis est auctoritas, multo erit æquius, saltem ut plurimum, eos, qui siluerunt, oblivionis aut etiam negligentia insimulare, quam eos qui factum narrant, mendacii: cum in gravi viro, difficilius hoc, quam illa supponatur.»

«In altero casu magnum certe contra narrantes insurgit præjudicium. Unde enim cognovere recentiores id, de quo veteres omnes nihil tradiderunt? Nisi aliunde ostendi possit, testes orali traditione legitima usos esse, præsumendum erit non aliunde id cognovisse recentiores, quam ex populari fama, cui fides caute parceque admodum adjungenda.»

«Nihilominus ut in hoc quoque casu argumentum concludat, duo innotescere debent: 1.º Scriptores illius ætatis omnes, saltem nobilissimos et accuratissimos ad nos usque pervenisse, eorumque scripta integra esse: 2.º nullam solidam rationem reddi posse silentii, quod apud veteres obtinuit. Si enim hæc ratio reddi potest, horum silentium nec scientiam posteriorum scriptorum nec veracitatem oppugnant» (1).

137. De monumentis seu operibus artis, quæ ad facti alicujus memoriam conservandam excitantur, nihil est quod speciatim adjungamus: habebunt nempe vim probandi, «si fuerint: α) authentica: β) factis contemporanea: γ) traditioni legitima: et documentis minime adversantia. De quibus omnibus, ut rectum iudicium feratur, varium ac multiplex eruditionis instrumentum requiritur, *historia civilis, politica et artium, chronologia, numismatica, palæographia, philologia*, quibus fere disciplinis *archæologia* constat. Sed hic quoque animadvertendum est, apparatus hunc omnem parum profuturum, si quis naturali sagacitate ac recte ratiocinandi usu destituatur, aut si ingenio prævaleat imaginatio» (2).

(1) Tong. loc. cit. n. 656-659. Cfr. Liberat. loc. cit. n. 193, pag. 240.

(2) Tong., ibi., n. 652. Cfr. Liberat., n. 194, p. 241.

Quid si cœvæ
scriptores
sileant.

Monumenta

ARTICULUS IV.

De sensu communi naturæ.

138. Ad complementum doctrinæ, quam in hoc capite tradidimus, restat, ut de valore etiam atque auctoritate sensus communis breviter disputemus (1).

Quid sensus
communis.

Est autem sensus naturæ communis consensus vel persuasio gentium omnium de aliqua re. Et ideo vocatur eo nomine, quia quæ omnes communiter sentiunt, ex ipso naturæ dictamine proficisci creduntur, nec tribui possunt educationi, studio aliisve causis personalibus, quæ diversæ in diversis subjectis ac nationibus solent esse.

Sæpe etiam, potissimum apud recentiores, nomine sensus communis facultas ipsa intellectiva, quæ judicia hæc pronuntiat, designatur. Et sic dici passim consuevit: *Iste homo non habet sensum communem*, de illis hominibus, qui ita de rebus quibusdam sentiunt, quasi carerent facultate iudicandi, sicut cæteri iudicant.

Inesse huiusmodi judicia apud omnes gentes communia, uniformia et stabilia negari nequit. Talia sunt hæc: *Corpora existunt; Parentes honorandi sunt; Discrimen adest inter bonum ac turpe; Bonum est faciendum, malum est vitandum; Certa corpora certorum sunt effectuum causæ; Existit ens aliquod supremum eique cultus impendendus est*; aliaque id genus non pauca, quæ generatim sunt judicia intelligentiæ immediata, vel quæ obvia quadam facillimaque ratiocinatione deducuntur.

Confutatur
ceci instinctus
patroni.

Non enim audiendi sunt, qui communia hæc judicia facultati, nescio cui, assignant distinctæ ab intelligentia et ratione, quæ instinctu quodam cæco atque impetu naturæ uniformes hæc sententias pronuntiet. Non enim multiplicandæ sunt facultates absque necessitate; persuasiones vero istæ communes, cum omnes sint judicia sive immediata sive mediata,

(1) Cfr. de hac materia inter alios P. Sanctus Schifflini, *Principia philos.*, n. 323, seqq.; Tongiorgi, *Instit. philos. Logic.*, n. 618 seqq.

omnesque plus minus nativa sua fulgeant evidentiâ, spectare jure suo dicendæ sunt ad intellectum, prout munere fungitur intelligentiæ vel rationis. Quare nihil mirum, si nulla reperiantur in tota antiquitate vestigia instinctus huiusmodi vel facultatis, cui adscribenda sint judicia illa communia, quæ sensus naturæ communis esse dicuntur (1).

139. PROPOSITIO. *Sensus naturæ communis, vel universalis omnium consensus, nisi evidens aliqua ratio contra occurrat, probabile suppeditat argumentum; immo potest etiam moralem gignere certitudinem, si certis quibusdam oneretur conditionibus.*

Prima Pars. Nam si plurium gravium virorum testimonium probabilitatem facit, a fortiori omnium hominum idem testantium consensus.

Sensus
communis
probabilitatem
suppeditat;

Eo vel magis quod, si omnes homines diversi loco, educatione, studiis ceterisque adjunctis in uno consentiant, eo ipso maxima inest præsumptio et conjectura, quod ea sit vox naturæ. Nam: *Omni in re consensus omnium gentium lex naturæ putanda est* (2). Atqui fieri nequit, ut natura in omnibus deficiat, et erret.

Quamobrem vere scripsit Seneca: *Mulum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est aliquid omnibus videri; tanquam deos esse, inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animorum æternitate disserimus, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timendum inferos aut colentium* (3).

Dixi consensum generis humani probabile præbere argumentum veritatis, quia non semper certitudinem gignit, sed tum solummodo, cum quædam contingunt adjuncta mox

(1) Videri potest in hanc rem P. Aloisius Taparelli, (*Saggio teoretico di diritto naturale*, Dissert. 1, cap. 4, n. 81 seqq.), ubi ostendit nullam esse necessitatem inveniendi novam aliquam potentiam pro judiciis sensus communis.

(2) Cicero, lib. 1, *Tuscul. Disput.* XIII, n. 30.

(3) Epist. 117.